

Izabela Hasińska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

izahasin@up.poznan.pl

Z procesowej problematyki wywłaszczenia na tle dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej z dnia 6 września 1944 r.

*From Procedural Issues of Expropriation Under the Decree
of the Polish Committee of National Liberation Concerning
the Implementation of the Agrarian Reform of 6 September 1944*

STRESZCZENIE

Zasadą jest, iż w postępowaniu cywilnym sądy nie są władne do badania prawidłowości wydanej decyzji administracyjnej. To decyzja administracyjna rozstrzyga o tym, czy oznaczona nieruchomość podpada pod regulację dekretu z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Sąd powszechny taką decyzją jest związany. Ustawodawca, dostrzegając przypadki wadliwej realizacji reformy rolnej, podejmował próby „konwalidacji” przejęć nieruchomości dokonanych niezgodnie z prawem. Ocena ich skuteczności pozostaje sporna. W artykule przedstawiono wybrane problemy prawne związane z wywłaszczeniem nieruchomości na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. W szczególności wskazano na skutki zmian prawodawczych w zakresie dochodzenia odszkodowania i instytucję przedawnienia oraz przytoczono orzecznictwo sądowe w wybranych kwestiach.

Słowa kluczowe: reforma rolna; dekret; wywłaszczenie; nieruchomość ziemiska; przedawnienie; decyzja administracyjna; nacjonalizacja

WPROWADZENIE

Podstawę przejmowania majątków ziemskich w czasie PRL-u stanowił m.in. dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r.¹

¹ Dz.U. z 1944 r., nr 4, poz. 17.

Mimo że aktualnie ocena legitymacji PKWN do wydania ogólnego aktu nacjonalizacyjnego jest wątpliwa, to wówczas jego wydanie wywołało masowe odbieranie nieruchomości przeznaczonych na cele tzw. reformy rolnej. Wskazany dekret w art. 2 ust. 1 przewidywał, że na cele reformy rolnej miały być przeznaczone nieruchomości ziemskie: a) stanowiące własność Skarbu Państwa z jakiegokolwiek tytułu, b) będące własnością obywateli Rzeszy Niemieckiej, nie-Polaków i obywateli polskich narodowości niemieckiej, c) będące własnością osób skazanych prawomocnie za zdradę stanu, za dezercję lub uchylanie się od służby wojskowej, za pomoc udzieloną okupantom ze szkodą dla Państwa lub miejscowej ludności, względnie za inne przestępstwa przewidziane w dekreście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r.² oraz w dekreście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r.³, d) skonfiskowane z jakichkolwiek innych prawnych przyczyn, e) stanowiące własność albo współwłasność osób fizycznych lub prawnych, jeżeli ich rozmiar łączny przekracza bądź 100 ha powierzchni ogólnej, bądź 50 ha użytków rolnych, a na terenie województw poznańskiego, pomorskiego i śląskiego, jeśli ich rozmiar łączny przekracza 100 ha powierzchni ogólnej, niezależnie od wielkości użytków rolnych tej powierzchni. Wszystkie nieruchomości ziemskie miały przejść bezwzględnie i bez żadnego wynagrodzenia w całości na własność Skarbu Państwa z przeznaczeniem na cele reformy rolnej, które zostały szeroko określone w art. 1 ust. 2 dekretu. Natomiast za nieruchomość ziemską, choć niekonsekwentnie, uznawano nieruchomości o charakterze rolniczym lub związane funkcjonalnie z prowadzeniem produkcji rolnej. Marginalnie należy zaznaczyć, iż w sytuacji, w której część majątku ziemskiego stanowiły lasy, wówczas były one konfiskowane na podstawie dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa⁴.

Realizacja celów reformy w warunkach istniejącego wówczas ustroju społeczno-gospodarczego wymagała, żeby nieruchomość ziemska była własnością państwową. Należy podkreślić fakt, że wydanie dekretu doprowadziło do całościowej zmiany struktury własności i stosunków społecznych w rolnictwie. W wielu sytuacjach konfiskowano całe majątki, mimo że tylko część majątku nosiła cechy nieruchomości ziemskiej. W szczególności uwaga ta dotyczy wchodzących w skład przejmowanych nieruchomości zespołów pałacowo-parkowych niezwiązanych funkcjonalnie z działalnością gospodarstwa rolnego. Po transformacji ustrojowej osoby pozbawione w ten sposób własności podjęły starania o odzyskanie bezprawnie utraconego mienia. Wszczynane postępowania administracyjne były umarzane, a organy administracyjne wskazywały, że nie są władne do orzekania w tym przedmiocie.

² Dz.U. R.P., nr 4, poz. 16.

³ Dz.U. R.P., nr 10, poz. 50.

⁴ Dz.U., nr 15, poz. 82.

Z uwagi na rozbudowaną problematykę prawną podjętego zagadnienia celem niniejszego artykułu będzie omówienie kwestii związanych z: 1) ustaleniem podstawy odpowiedzialności odszkodowawczej Skarbu Państwa za majątki utracone w wyniku przeprowadzenia reformy rolnej, 2) właściwą drogą postępowania, w tym znaczenia decyzji administracyjnych, oraz 3) przedawnieniem w dochodzeniu roszczeń odszkodowanych.

FORMALNO-PRAWNE UWARUNKOWANIA DOCHODZENIA ROSZCZEŃ ZWIĄZANYCH Z WYWŁASZCZENIEM I NACJONALIZACJĄ

Wywłaszczenie należy do najdalej sięgającej ingerencji państwa w prawo własności. Jego celem jest pełne odjęcie tego prawa i zazwyczaj następuje przez wydanie konkretnego aktu indywidualnego adresowanego do oznaczonego podmiotu. Pojęcie wywłaszczenia jest różnie definiowane. Definicja ustawowa zawarta jest w art. 112 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami⁵. Zgodnie z definicją polega ono na pozbawieniu albo ograniczeniu, w drodze decyzji, prawa własności, prawa użytkowania wieczystego lub innego prawa rzeczowego na nieruchomości. Wywłaszczenie własności nieruchomości, użytkowania wieczystego lub innego prawa rzeczowego następuje za odszkodowaniem na rzecz osoby wywłaszczonej, odpowiadającym wartości tych praw. Natomiast nacjonalizacja uznawana jest za kwalifikowany rodzaj wywłaszczenia⁶. W warunkach nacjonalizacji odjęcie własności następuje z mocy prawa, a podmioty objęte aktem nacjonalizacyjnym mają obowiązek to prawo respektować.

Ze względu na powyższe do podstawowych różnic między nacjonalizacją a wywłaszczeniem należą: brak etapu negocjacji przed odjęciem własności; brak zobowiązania do wydania indywidualnej i konkretnej decyzji w przedmiocie utraty prawa własności; brak stosownego odszkodowania za przejęte w wyniku nacjonalizacji mienie; z reguły szeroki krąg osób objętych aktem nacjonalizacyjnym. W latach 40. XX w. konfiskata majątków ziemskich na cele reformy rolnej następowała na podstawie dekretu nacjonalizacyjnego z dnia 6 września 1944 r. Jego wejście w życie⁷ wywołało skutki rzeczowe w postaci przejścia na własność państwa nieruchomości ziemskich przeznaczonych na cele reformy rolnej. Dekre-

⁵ Dz.U. z 1997 r., nr 115, poz. 741, dalej jako: u.g.n.

⁶ Por. M. Muszyński, *Przejęcie majątków niemieckich przez Polskę po II wojnie światowej. Studium prawnomiędzynarodowe i porównawcze*, Bielsko-Biała 2003, s. 59 i n.; R. Pessel, *Rekompensowanie skutków naruszeń prawa własności wynikających z aktów nacjonalizacyjnych*, Warszawa 2003, s. 24 i n.

⁷ Zob. orzeczenie SN z dnia 22 grudnia 1948 r., C 344/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 4, s. 122; uchwała SN z dnia 13 października 1951 r., C 427/51, OSN 1953, nr 1, poz. 1; orzeczenie SN z dnia 25 kwietnia 1961 r., 4 CR 88/61, OSPiKA 1963, nr 1, poz. 2; uchwała SN z dnia 7 czerwca 1962 r., 1 CO 11/62, OSNC 1963, nr 6, poz. 112; uchwała SN z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNC

tem tym objęto tylko nieruchomości ziemskie wymienione w art. 2 ust. 1, przy czym już w tym momencie należy zaznaczyć, że zawarte w dekrete wyliczenie trzeba uznać za pełne i w jego zakresie nie jest uprawniona wykładnia rozszerzająca.

Wbrew ówczesnej praktyce dekret z dnia 6 września 1944 r. nie dawał uprawnień do konfiskaty całego majątku właścicieli ziemskich z powołaniem się na podmiotowe, finansowe czy terytorialne powiązania poszczególnych składników. Jeżeli w obrębie nieruchomości ziemskiej zabudowania właścicieli ziemskich czy pozostałe grunty nie były konieczne do prawidłowego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, to wówczas przejście całej nieruchomości ziemskiej następowało w sposób niezgodny z dekretem⁸. Kompetencję do wykonania czynności przejmowania dóbr ziemskich przyznano właściwym urzędom ziemskim. Stosownie do treści § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej decyzja w kwestii, czy daną nieruchomość zaliczyć na cele reformy rolnej, należała w I instancji do właściwości wojewódzkich urzędów ziemskich. Samo powstanie skutków rzeczowych w zakresie przejścia nieruchomości na własność państwa nie było uzależnione ani od wydania zaświadczenia potwierdzającego przeznaczenie danej nieruchomości na cele reformy rolnej, ani od ujawnienia na jego podstawie zmiany właściciela w księdze wieczystej⁹, ani od sporządzenia protokołu przejścia¹⁰. W wielu przypadkach utrata przez właścicieli ziemskich całych majątków następowała wskutek arbitralnej oceny majątku, dokonanej przez funkcjonariusza publicznego.

Do dnia 28 listopada 1956 r. ustawodawstwo polskie nie przewidywało drogi prawnej do dochodzenia roszczeń związanych ze szkodą wyrządzoną działaniem władcym funkcjonariusza publicznego¹¹. Pewne możliwości wprowadziła ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych¹², obowiązująca od dnia 28 listopada 1956 r. Stosownie do treści art. 6 nadal obowiązującej ustawy, jeżeli według dotychczasowych przepisów Państwo nie ponosiło odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przed dniem wejścia w życie ustawy, poszkodowany mógł dochodzić od Państwa wynagrodzenia nie później niż w ciągu roku od tego dnia. Natomiast

¹⁹⁹², nr 5, poz. 72; uchwała z dnia 6 grudnia 2005 r., III CZP 90/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 179; wyrok SN z dnia 25 marca 1999 r., III RN 165/98, OSNAPUS 2000, nr 3, poz. 90; wyrok SN z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, niepubl.; wyrok SN z dnia 4 października 2001 r., II CKN 609/00, niepubl.; wyrok SN z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2003, nr 7, s. 12.

⁸ Zob. wyrok NSA z dnia 22 kwietnia 2008 r., I OSK 532/07, LEX nr 505292.

⁹ Zob. art. 1 dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej (Dz.U., nr 39, poz. 233 ze zm.).

¹⁰ Zob. uchwała SN z dnia 17 lutego 2011 r., III CZP 121/10, niepubl.

¹¹ Wyrok TK z dnia 14 lipca 2004 r., Sk 8/03, OTK-A 2004, nr 7, poz. 65.

¹² Dz.U. z 1956 r., nr 54, poz. 243.

wynagrodzenia szkody nie można było dochodzić od Państwa, jeżeli roszczenie byłoby już w dniu wejścia ustawy w życie przedawnione, przy uwzględnieniu 3-letniego okresu przedawnienia.

Abstrahując od kwestii przedawnienia roszczeń, osoby poszkodowane władczym działaniem funkcjonariuszy państwowych musiały bądź muszą wykazać bezprawność tych zachowań, co zostanie omówione poniżej. Faktycznie to dopiero transformacja ustrojowa stworzyła warunki do dochodzenia roszczeń związanych z nacjonalizacją. Jednakże z analizy dotychczasowego orzecznictwa¹³ wynika, że dla osób nadal uprawnionych do dochodzenia przedmiotowych roszczeń istotną trudność stanowi tak wybór właściwej drogi postępowania, jak i prawidłowe sformułowanie roszczenia. Przypomnieć należy, iż odjęcie własności w warunkach nacjonalizacji następuje z mocy samego prawa, natomiast wywłaszczenie charakteryzuje konieczność wydania indywidualnej i konkretnej decyzji administracyjnej. Zawilość przepisów prawnych w wielu przypadkach powoduje, że osoby podejmujące próbę dochodzenia swych roszczeń nie odróżniają procesu wywłaszczenia od nacjonalizacji, co prowadzi do niewłaściwego wyboru procedury, a dalej powoduje odmowę udzielenia ochrony prawnej.

W aktualnym stanie normatywnym podstawa prawa zwrotu wywłaszczonych nieruchomości zawarta jest w rozdziale 6 dziale III ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami. Ustawodawca w art. 216 wskazanej ustawy wymienia akty prawne, do których ma zastosowanie zawarta w ustawie procedura zwrotu wywłaszczonych nieruchomości. W ramach tego katalogu brak jest dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. Zarówno w doktrynie¹⁴, jak i w orzecznictwie sądowym¹⁵ utrwalił się pogląd, iż ustawodawca w art. 216 u.g.n. zawarł wyczerpujący katalog aktów prawnych odejmujących w okresie po II wojnie światowej prawo własności. W takim stanie rzeczy ustawodawca wykluczył tak właścicielom dóbr ziemskich przejętych na mocy dekretu z dnia 6 września 1944 r., jak i ich spadkobiercom możliwość dochodzenia zwrotu majątku na podstawie u.g.n.

W tym miejscu wskazać należy również na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 października 2001 r.¹⁶ dotyczące omawianej kwestii. W wyroku tym Trybunał, po analizie dekretu z 1944 r., wskazał, że:

[...] art. 216 u.g.n. w zakresie, w jakim wyklucza odpowiednie stosowanie przepisów rozdziału 6 dziale III u.g.n. do nieruchomości przejętych na rzecz Skarbu Państwa na podstawie

¹³ Zob. np. wyrok NSA z dnia 20 czerwca 2001 r., II SA/Gd 2869/00 z akceptującą glosą E. Łętowskiej, OSP 4/02/53; wyrok NSA z dnia 29 października 2001 r., II SA/K 786/01, OSP 9/02/119; postanowienie SN z dnia 1 maja 1993 r., I CRN 41/93, OSNC 10/93/185.

¹⁴ Zob. np. T. Woś, *Wywłaszczenie nieruchomości i ich zwrot*, Warszawa 2010, s. 334.

¹⁵ Uchwała SN z dnia 24 września 1992 r., III AZP 12/92, LEX nr 10910; postanowienie SN z dnia 1 maja 1993 r., I CRN 41/93, OSNC 10/93/185.

¹⁶ Wyrok TK z dnia 24 października 2001 r., SK 22/01, OTK 7/01/216.

art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 roku o przeprowadzeniu reformy rolnej (Dz.U. 3/45/13 ze zm.), jest zgodny z art. 32 i art. 64 ust. 2 w zw. z art. 2 Konstytucji RP.

Dalej Trybunał stwierdził, że:

[...] skoro mamy do czynienia z odrębnością funkcji [funkcją dekretu z 1944 r. było dokonanie całościowej zmiany struktury własności i stosunków społecznych w rolnictwie; funkcją ustaw, wymienionych w art. 216, było uregulowanie przekształceń terenów rolniczych w tereny budowlane], charakteru [dekret z 1944 r. pomyślany był jako akt rewolucyjny, świadomie i celowo odrzucający wszelkie zaczepienia o zastany system obowiązującego prawa; ustawy wymienione w art. 216 stanowiły element systemu prawa PRL, wpisując się w kolejne etapy przeobrażeń tego systemu] oraz zakresu regulacji [dekret z 1944 r. obejmował w zasadzie całość większych nieruchomości ziemskich: ustawy wymienione w art. 216 obejmowały tylko wycinek nieruchomości ziemskich, związany z procesami budownictwa], to nie została spełniona przesłanka podobieństwa – sytuacji normowanych dekretem z 1944 r. i sytuacji normowanych ustawami wymienionymi w art. 216 u.g.n. Tym samym wykluczenie przez art. 216 u.g.n. odpowiedniego stosowania zasady zwrotu niewykorzystanej nieruchomości do nieruchomości przejętych na podstawie dekretu z 1944 r. nie stanowi naruszenia konstytucyjnej zasady równości. Są to bowiem regulacje odmienne w swym charakterze, funkcji i zakresie normowania, a wobec tego ustawodawca nie miał obowiązku jednolitego ich potraktowania przy określaniu zasad gospodarowania nieruchomościami i procedury wywłaszczeniowej. Jest bowiem oczywiste, że zasada równości nie zakazuje ustawodawcy odmiennego regulowania sytuacji różnorodnych.

Powyższe rozważania prowadzą do wniosku, że w sytuacjach, w których nie doszło do wywłaszczenia nieruchomości na podstawie wydanej decyzji administracyjnej, do przejścia nieruchomości na mocy dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej osoby uprawnione powinny wszcząć w trybie administracyjnym procedurę w przedmiocie wydania decyzji o niepodleganiu przejętej nieruchomości pod przepisy dekretu z 1944 r. Natomiast przed sądem powszechnym osoby poszkodowane mogą domagać się ustalenia prawa własności w trybie art. 189 k.p.c., wydania nieruchomości w trybie art. 222 k.c., w tym zgłosić stosowne roszczenie odszkodowawcze, choć w tym zakresie istotne problemy powoduje ustalenie właściwej podstawy prawnej¹⁷. Osoby te mogą też dochodzić przed sądem powszechnym uzgodnienia księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym w trybie art. 10 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece¹⁸.

¹⁷ Por. wyrok SN z dnia 6 października 2010 r., II CSK 174/10, LEX nr 621141; wyrok SN z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2003, nr 7, s. 12.

¹⁸ Dz.U. z 1982 r., nr 19, poz. 147.

TRYB DOCHODZENIA ROSZCZEŃ ZWIĄZANYCH Z REFORMĄ ROLNĄ

Zasadność roszczeń zgłaszanych przez osoby poszkodowane procesem nacjonalizacji uzależniona jest od wykazania, że przejęte na rzecz Skarbu Państwa mienie nie spełniało wymogów wskazanych w art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN z dnia 6 września 1944 r. Takie pozytywne ustalenie pozwala na przyjęcie, iż odjęcie własności nastąpiło w sposób bezprawny. Z kolei wykazanie bezprawności uruchamia odpowiedzialność Skarbu Państwa z tytułu czynu niedozwolonego. W orzecznictwie sądowym przeważa pogląd, według którego rozstrzygnięcie w przedmiocie niepodpadania przejętej nieruchomości pod zapisy dekretu PKWN z 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej może nastąpić jedynie w formie orzeczenia prejudycjalnego wydanego w trybie § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej, wydanego na podstawie art. 20 dekretu PKWN z 1944 r.

Jak wyżej zaznaczono, orzekanie w sprawach, czy dana nieruchomość podpada pod działanie przepisów art. 2 ust. 1 pkt e, należało w I instancji do kompetencji wojewódzkich urzędów ziemskich. Od decyzji wojewódzkiego urzędu ziemskiego stronom przysługiwało prawo odwołania za pośrednictwem tego urzędu w ciągu 7 dni, licząc od dnia następnego po doręczeniu decyzji, do Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych. Zgodnie z treścią przywołanej normy kompetencyjnej, w przedmiocie objęcia danej nieruchomości przepisem art. 2 ust. 1 lit. e dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r., o przeprowadzeniu reformy rolnej orzeka organ administracyjny na podstawie § 5 powołanego rozporządzenia¹⁹. Skoro kompetencje urzędów ziemskich przejął wojewoda, to tym samym stał się on organem właściwym do rozstrzygania przedmiotowych kwestii²⁰.

Podnieść również należy, iż stosowanie § 5 rozporządzenia jest wymagane tylko w przypadku powstania wątpliwości, czy oznaczona nieruchomość spełnia przesłanki uzasadniające jej przejście na własność Skarbu Państwa na mocy art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN o reformie rolnej. To natomiast wymaga całościowej analizy przesłanek ewentualnego podlegania prawa pod przepisy o reformie rolnej. Mimo że spory na tle prawa własności pozostają w zakresie prawa cywilnego i podlegają pod kompetencje sądów powszechnych, to ustawodawca wprowadził przepisy szczególne, które formułują od tej zasady wyjątki. Za taki wyjątek został

¹⁹ Uchwała SN z dnia 18 maja 2011 r., III CZP 21/11, OSNC 2011/12/133; wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12, niepubl.

²⁰ Zob. uchwała SN z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNCP 1992, nr 5, poz. 72; wyrok SN z dnia 28 lipca 2004 r., III CK 296/03, niepubl.; wyrok SN z dnia 3 grudnia 2004 r., IV CK 336/04, niepubl.

uznany § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej. Zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie podnieszono, że ów § 5 rozporządzenia stanowi normę szczególną w rozumieniu art. 2 § 3 k.p.c., a zatem orzekanie, czy oznaczona nieruchomości stanowi nieruchomości ziemską w rozumieniu art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 1944 r., należy do kompetencji wojewody. Natomiast orzeczenie organu II instancji może być poddane kontroli sądu administracyjnego.

Ten pogląd dominował także w orzecznictwie Naczelnego Sądu Administracyjnego²¹. W tym stanie rzeczy sądy powszechne odmawiały osobom uprawnionym udzielenia ochrony prawnej, wskazując na pierwszeństwo drogi administracyjnej i konieczność uzyskania uprzedniej decyzji administracyjnej w przedmiocie niepodpadania danej nieruchomości pod przepisy dekretu z 1944 r. W uzasadnieniach swoich orzeczeń sądy powszechne konsekwentnie wskazywały, że decyzja administracyjna wiąże sąd powszechny, a co za tym idzie wyłącza konieczność samodzielnego badania w toku postępowania sądowego okoliczności objętych przedmiotową decyzją. W tym miejscu wypada wskazać na uchwałę 7 sędziów z dnia 9 października 2007 r. (sygn. akt III CZP 46/07), w której Sąd Najwyższy podkreślił, że sądy cywilne są związane decyzjami administracyjnymi, nawet jeżeli decyzje takie zostały wydane z naruszeniem prawa, gdyż np. w chwili ich wydawania Skarb Państwa nie był właścicielem nieruchomości. Decyzje administracyjne wydane w oparciu o § 5 rozporządzenia stanowią jednak podstawę późniejszego wzruszenia dalszych bezprawnych decyzji administracyjnych dotyczących spornych nieruchomości.

Także w postanowieniu z dnia 4 czerwca 2009 r. w sprawie III CZP 28/09 Sąd Najwyższy stwierdził, że w postępowaniu cywilnym sądy nie są władne badać prawidłowości podjęcia decyzji administracyjnej, w szczególności tego, czy istnieją przesłanki, które w świetle przepisów prawa materialnego stanowiły podstawę jej podjęcia. Dzieje się tak niezależnie od treści uzasadnienia decyzji. Decyzja jest w zakresie objętym jej treścią – bez względu na motywy jej podjęcia wyrażone w uzasadnieniu – wyrazem stanowiska organu administracji publicznej wiążącym sądy w postępowaniu cywilnym. Natomiast w orzeczeniu z dnia 5 czerwca 2009 r. (sygn. akt I CSK 504/08) Sąd Najwyższy wskazał, że sąd cywilny nie może badać prawidłowości podjęcia decyzji administracyjnej, a zatem nie jest władny ustalać,

²¹ Zob. wyrok NSA z dnia 28 grudnia 1994 r., II SA 250/94, ONSA 1996, nr 1, poz. 22; wyrok NSA z dnia 22 sierpnia 2000 r., IV SA 2582/98, „Rejent” 2001, nr 12, s. 193; wyrok NSA z dnia 19 września 2000 r., IV SA 451/00, niepubl.; uchwała NSA z dnia 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06, ONSAWSA 2006, nr 5, poz. 123; uchwała z dnia 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05, niepubl.; uchwała z dnia 7 czerwca 2006 r., III CSK 64/06, niepubl.; uchwała z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 350/06, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 6, s. 230; uchwała SN z dnia 17 lutego 2011 r., III CZP 121/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 109.

czy istnieją przesłanki, które w świetle przepisów prawa materialnego stanowiły podstawę jej podjęcia. Nie może badać również, czy istniały inne przesłanki prawa materialnego, które – niezależnie od tych, jakie legły u podstaw decyzji administracyjnej – uzasadniały jej wydanie. Decyzja zatem, w zakresie objętym jej treścią, wiąże sąd w postępowaniu cywilnym bez względu na motywy jej podjęcia wyrażone w uzasadnieniu. W postępowaniu cywilnym sąd nie jest władny oceniać, jakiej treści decyzja powinna być wydana, a ponowne wydanie takiej decyzji nie stanowi przesłanki rozpoznania sprawy o naprawienie szkody.

Do 2010 r. obowiązywanie § 5 rozporządzenia z 1945 r. nie było kwestionowane również w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego. Tytułem przykładu można wskazać na postanowienie z dnia 19 marca 2002 r. (sygn. akt Ts 165/01), gdzie Trybunał, odmawiając nadania dalszego biegu skardze konstytucyjnej skierowanej m.in. przeciwko § 5 rozporządzenia, wskazał, że przepis ten nie doprowadził do zamknięcia skarżącemu drogi sądowej, ponieważ decyzja wydana na podstawie tego przepisu została poddana kontroli Naczelnego Sądu Administracyjnego. Wobec tego ustalenia proces kontrolny decyzji wydanej na mocy § 5 rozporządzenia, czyli fakt zastosowania § 5 rozporządzenia z 1945 r. przez Naczelną Sąd Administracyjny, został potraktowany przez Trybunał jako argument przemawiający za brakiem naruszenia konstytucyjnych wolności i praw jednostki.

Z kolei w wyroku z dnia 3 lipca 2007 r. (sygn. akt SK 1/06) Trybunał, argumentując rozstrzygnięcie o zgodności z Konstytucją art. 1 ust. 1 dekretu z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wpisywaniu w księgach hipotecznych (gruntowych) prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej, stwierdził, że „obecnie zainteresowani dysponują środkami prawnymi umożliwiającymi im dochodzenie na drodze sądowej praw naruszonych w wyniku nieprawidłowego zastosowania przepisów o reformie rolnej [...]”. Dalej Trybunał wskazał, że:

[...] zainteresowani mogą wystąpić o wydanie decyzji stwierdzającej, że dana nieruchomość nie była objęta przepisem art. 2 ust. 1 lit. e dekretu o przeprowadzeniu reformy rolnej [...]. Na te decyzje przysługuje skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego, a następnie skarga kasacyjna do Naczelnego Sądu Administracyjnego. [...] wymienione środki prawne zapewniają zainteresowanym ochronę na wypadek wydania zaświadczenia [...] niezgodnego ze stanem rzeczywistym.

Mając na względzie powyższe rozważania i przywołane orzecznictwo, wydawałoby się, iż zostało przesądzone, że zarówno § 5 rozporządzenia z 1945 r., jak i wskazana w nim podstawa ustawowa w postaci art. 2 ust. 1 lit. e dekretu z 1944 r. powinny stanowić podstawę prawną orzekania na drodze administracyjnej. Decyzja organu administracyjnego ma bezpośredni wpływ na rozstrzygnięcie sądu rozpoznającego sprawę cywilną, dla której orzeczenie wydane na podstawie § 5 rozporządzenia z 1945 r. ma charakter prejudycjalny i wiążący. Wątpliwości w zakresie powyższej kwestii pojawiły się na kanwie orzeczenia

Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r. (sygn. akt P 107/08), w którym Trybunał, co prawda, umorzył postępowanie w sprawie pytania prawnego przedstawionego przez sąd administracyjny ze względu na utratę mocy obowiązującej rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej, lecz w uzasadnieniu orzeczenia poddał w wątpliwość możliwość bazowania na decyzjach administracyjnych wydawanych w oparciu o dekret o reformie rolnej z uwagi na utratę mocy prawnej przez ten dekret. W ocenie Trybunału: uchylanie § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej nie jest konieczne, gdyż: przepis ten przestał obowiązywać z dniem formalnego zakończenia reformy rolnej, tj. w 1958 r.; możliwa jest utrata mocy obowiązującej aktu prawnego pomimo braku wyraźnej i formalnej derogacji; przepis § 5 rozporządzenia nie może być obecnie podstawą do wydawania przez organy administracji decyzji administracyjnych o podpadaniu bądź też nie pod przepisy dekretu; do orzekania o prawach rzeczowych osób pozbawionych nieruchomości w ramach reformy rolnej właściwe są sądy powszechne. Ze względu na charakter reformy rolnej, sprzeczny z podstawami demokratycznego państwa prawnego, w którym ochrona własności prywatnej stanowi jedną z naczelných zasad systemowych, dekret o reformie rolnej, a tym bardziej akty wykonawcze wydawane na jego podstawie, nie może być współcześnie wykonywany przez organy władzy publicznej Rzeczypospolitej Polskiej.

Powyższe orzeczenie mogło stanowić punkt zwrotny w dotychczasowej praktyce sądowej. Jednakże już w dniu 10 stycznia 2011 r. skład 7 sędziów Naczelnego Sądu Administracyjnego podjął uchwałę²², w której stwierdził, że postanowienie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r. (sygn. akt P 107/08) nie prowadzi do konieczności odmowy stosowania przez sądy i organy administracji publicznej § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r., a także nie stanowi samostnej podstawy do stwierdzenia nieważności decyzji administracyjnej wydanej w trybie określonym w tym przepisie. W uzasadnieniu uchwały Naczelny Sąd Administracyjny ponadto stwierdził, że dekret z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej był „aktem jednorazowym”, gdyż jego zastosowanie wyczerpało się na rewizji stosunków własnościowych istniejących w momencie jego wydania (wejścia w życie). Dekret ten nie znajdował zastosowania do sytuacji formujących się w okresie późniejszym, a więc już po jego wejściu w życie. Nie zmienia to faktu, że w wyniku zastosowania przepisów dekretu ukształtowały się różnego rodzaju stosunki prawne. Co więcej, do chwili obecnej pojawiają się na tym tle spory, przede wszystkim dotyczące podlegania określonej nieruchomości

²² Uchwała NSA z dnia 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10, LEX nr 672624.

pod działanie dekretu. NSA wywiódł także, że przepis § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. jest konsekwentnie stosowany w praktyce sądów oraz organów administracji publicznej. W szczególności w licznych orzeczeniach sądy (zarówno administracyjne, powszechne, jak i Sąd Najwyższy) stosowały tę regulację, dokonując jej interpretacji w odniesieniu do rozmaitych stanów faktycznych, a także oceniając prawidłowość orzekania w trybie administracyjnym w sprawie konkretnych nieruchomości. W przepisach prawa powszechnie obowiązującego brak jest natomiast regulacji, która w sposób wyraźny uchylałaby § 5 rozporządzenia z dnia 1 marca 1945 r. Nie jest również tak, że na skutek zmian prawodawczych, których dokonano po wejściu w życie tego przepisu, bezprzedmiotowe stały się spory o niepodpadanie określonej nieruchomości pod działanie art. 2 ust. 1 lit. e dekretu PKWN o przeprowadzeniu reformy rolnej.

Konkludując, należy podkreślić, że mimo wątpliwości powstałych na tle postanowienia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r. (sygn. akt P 107/08), stanowisko wyrażone w uchwale Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 10 stycznia 2011 r. (sygn. akt I OPS 3/10) jest aprobowane tak przez sądy powszechne, jak i organy administracyjne.

W tym miejscu wyjaśnienia wymaga jeszcze jedna kwestia, a mianowicie, czy droga administracyjna jest drogą wyłączną oraz czy dopuszczalna jest kognicja sądu powszechnego w sytuacji, kiedy organ administracyjny odmówi wydania decyzji na podstawie § 5 rozporządzenia z 1945 r. Wskazana kwestia nabiera istotnego znaczenia przy analizie treści art. 199¹ k.p.c., zgodnie z którym sąd nie może odrzucić pozwu z tego powodu, że do rozpoznania sprawy właściwy jest organ administracji publicznej lub sąd administracyjny, jeżeli uznały się w tej sprawie za niewłaściwe. Sam zwrot „uznania się za niewłaściwy” nie może być interpretowany rozszerzająco, ponieważ w istocie oznacza on brak właściwości rzeczowej organu administracji do rozpoznania sprawy w postępowaniu administracyjnym²³. Wobec tego można by przyjąć, że w przypadku, kiedy nie jest możliwe uzyskanie merytorycznej decyzji administracyjnej wymaganej do rozpoznania sprawy cywilnej, to sąd powszechny powinien rozstrzygnąć, czy w świetle art. 2 ust. 1 lit. e dekretu nieruchomość stanowi nieruchomość ziemską, po to, aby móc rozpoznać zgłoszone w postępowaniu cywilnym roszczenie prawno-rzeczowe²⁴.

DOCHODZENIE W CZASIE ROSZCZEŃ ZWIĄZANYCH Z REFORMĄ ROLNĄ

Przedawnienie oznacza możliwość uchylecia się od zaspokojenia roszczenia z uwagi na upływ czasu. Należy ono do instytucji prawa cywilnego i służy stabilizacji stosunków prawnych. Nieuwzględnienie zarzutu przedawnienia może

²³ Por. wyrok SN z dnia 3 stycznia 2007 r., IV CSK 312/06, niepubl.

²⁴ Por. wyrok SN z dnia 6 października 2010 r., II CSK 174/10, niepubl.

nastąpić w przypadkach szczególnych i usprawiedliwionych szczególnymi okolicznościami. Okoliczności te podlegają ustaleniu i ocenie w świetle art. 5 k.c. *in casu*²⁵. Jak już zostało powyżej wskazane, ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych, obowiązująca od dnia 28 listopada 1956 r., stworzyła nieznaną wcześniej możliwość dochodzenia roszczeń przeciwko Państwu z tytułu szkody spowodowanej czynem niedozwolonym.

Dochodzenia w czasie roszczeń ujętych w art. 1 i 3 przywołanej ustawy dotyczy obowiązujący art. 6 ustawy z 1956 r. W ust. 1 tego artykułu ustawodawca określił termin na dochodzenie roszczeń za szkodę wyrządzoną przed dniem wejścia w życie ustawy, tj. przed dniem 28 listopada 1956 r., na jeden rok od tego dnia (termin kalendarzowy)²⁶. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjęto²⁷, że art. 6 ust. 1 przywołanej ustawy jest przepisem szczególnym wobec innych przepisów z zakresu prawa cywilnego określających terminy przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody spowodowanej czynem niedozwolonym. Ponadto Trybunał Konstytucyjny w orzeczeniu z dnia 14 lipca 2004 r.²⁸ stwierdził zgodność z Konstytucją art. 6 ust. 1 wyżej wskazanej ustawy.

W kwestii przedawnienia roszczeń powiązanych z reformą rolną nie sposób jednak pominąć uwarunkowań politycznych, istotnie utrudniających właścicielom ziemskim skuteczne dochodzenie swoich praw przed sądem powszechnym czy uprawnionym organem administracji. W orzeczeniu z dnia 13 października 2003 r.²⁹ Sąd Najwyższy stwierdził, że:

[...] wywołany uwarunkowaniami politycznymi stan niemożności efektywnego dochodzenia na drodze prawnej zwrotu nieruchomości jest porównywalny ze stanem siły wyższej (stanem zawieszenia wymiaru sprawiedliwości) uniemożliwiającym uprawnionemu dochodzenie swych roszczeń i powodującym w konsekwencji wstrzymanie rozpoczęcia biegu zasiedzenia.

Również w innych orzeczeniach³⁰ Sąd Najwyższy podkreślał i powtarzał, że:

[...] nie sposób przyjąć, że właściciele nieruchomości przejętej przez Skarb Państwa z naruszeniem prawa mogli efektywnie na drodze prawnej dochodzić jej zwrotu w okresie sięgającym jeżeli nie końca lat osiemdziesiątych, to w każdym razie do chwili wejścia w życie ustawy z dnia 31 stycznia 1980 r. o Naczelnym Sądzie Administracyjnym oraz o zmianie ustawy – Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U., nr 4, poz. 8). [...] Na przeszkodzie stał niezależny od nich, wywołany uwarunkowaniami politycznymi, obiektywny stan, o powszechnym zasięgu oddzia-

²⁵ Wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12, OSNC 2013/6/79.

²⁶ Zob. wyrok SN z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1151/00, LEX nr 52684.

²⁷ Zob. wyrok SN z dnia 2 lutego 2001 r., I CKN 1049/00, LEX nr 52461; wyrok SN z dnia 12 września 2007 r., I CSK 213/07, LEX nr 465049.

²⁸ Wyrok TK z dnia 14 lipca 2004 r., Sk 8/03, OTK-A 2004, nr 7, poz. 65.

²⁹ Postanowienie z dnia 13 października 2003 r., I CK 162/05, niepubl.

³⁰ Zob. postanowienie SN z dnia 9 maja 2003 r., V CK 24/03, niepubl.; postanowienie SN z dnia 9 maja 2003 r., V CK 13/03, OSP 2004, nr 4, poz. 53.

lywania. Stan taki jest porównywalny ze stanem siły wyższej (zawieszenia wymiaru sprawiedliwości), uniemożliwiającym uprawnionemu dochodzenie swych roszczeń przed sądem lub innym organem i w konsekwencji powodującym zawieszenie biegu przedawnienia oraz zasiedzenia.

Wobec tego stwierdzić należy, że z dniem 4 czerwca 1989 r. ustały przeszkody określane mianem siły wyższej wyłączającej możliwości działania. Natomiast z chwilą ustania przeszkód, w świetle art. XXXV pkt 1 przepisów wprowadzających Kodeks cywilny³¹, do skutków zmian umożliwiających ponowny bieg terminu przedawnienia stosuje się art. 124 § 1 k.c. To z kolei powoduje, że począwszy od dnia 4 czerwca 1989 r. biegł na nowo roczny termin przedawnienia z art. 6 ust. 1 ustawy z 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych. Jednakże w art. XIII przepisów wprowadzających Kodeks cywilny ustawodawca wskazuje, że ilekroć w nieuchylonych przepisach prawa cywilnego przewidziane są terminy, z których upływem ustawa wyłącza dochodzenie roszczeń (terminy zawite), uważa się je od dnia wejścia w życie Kodeksu cywilnego za terminy przedawnienia. Dopuszczalność przekształcenia terminu oznaczonego w art. 6 ust. 1 w termin 10-letni została przedstawiona przez Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 2 lutego 2001 r.³² W orzeczeniu tym wskazano, że mógł on ulec przekształceniu w termin przedawnienia dopiero od dnia 1 stycznia 1965 r., jednakże pod warunkiem, że w tym dniu jeszcze biegł. W tym stanie rzeczy można przyjąć, iż z dniem 4 czerwca 1989 r. rozpoczął bieg 10-letni termin do dochodzenia roszczenia z tytułu bezprawnie przejętych nieruchomości ziemskich.

Zaznaczenia jeszcze wymaga kwestia zgłoszenia przez stronę dochodzącą swoich praw zarzutu naruszenia art. 5 k.c. Zgodnie z przepisem art. 5 k.c. nie można czynić ze swego prawa użytku, który by był sprzeczny ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem tego prawa lub z zasadami współzycia społecznego. Takie działanie lub zaniechanie uprawnionego nie jest uważane za wykonywanie prawa i nie korzysta ono z ochrony. Oznacza to, że w sytuacji podniesienia uzasadnionego zarzutu nadużycia prawa z art. 5 k.c. sąd zobowiązany jest ten zarzut ocenić.

PODSUMOWANIE

Mając na względzie całość powyższych wywodów, należy wskazać, że legalność przejmowania nieruchomości na mocy dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. nadal wzbudza liczne kontrowersje. Po transformacji ustrojowej konwalidacja działań funkcjonariuszy państwowych zasadą efektywności nie zasługuje na pozytywną ocenę. Osoby dochodzące roszczeń

³¹ Dz.U. z 1964 r., nr 16, poz. 94.

³² Wyrok SN z dnia 2 lutego 2001 r., I CKN 1049/00, LEX nr 52461.

odszkodowawczych za przejęte nieruchomości ziemskie nadal zobowiązane są do wykazania bezprawności takiego przejęcia. Do przypisania odpowiedzialności Skarbu Państwa na mocy tzw. aktów nacjonalizacyjnych za szkody powstałe w związku z wykonywaniem przez funkcjonariuszy państwowych działań ze sfery imperium wymagane jest ustalenie bezprawności tych zachowań. Pomimo wątpliwości wyrażonych na kanwie orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 1 marca 2010 r. (sygn. akt P 107/08) w orzecznictwie za ugruntowany należy uznać pogląd, że orzekanie w kwestii, czy dana nieruchomość jest nieruchomością ziemską, powinno być przeprowadzone w trybie administracyjnym. Dopiero odmowa wydania przez organ administracyjny decyzji merytorycznej na podstawie § 5 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Reform Rolnych z dnia 1 marca 1945 r. w sprawie wykonania dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. o przeprowadzeniu reformy rolnej stwarza możliwość do samodzielnego rozpatrzenia kwestii przez sąd powszechny.

BIBLIOGRAFIA

- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 31 sierpnia 1944 r. (Dz.U. R.P., nr 4, poz. 16).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 6 września 1944 r. (Dz.U. z 1944 r., nr 4, poz. 17).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 30 października 1944 r. (Dz.U. R.P., nr 10, poz. 50).
- Dekret Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego z dnia 12 grudnia 1944 r. o przejęciu niektórych lasów na własność Skarbu Państwa (Dz.U., nr 15, poz. 82).
- Dekret z dnia 8 sierpnia 1946 r. o wписywaniu w księgach wieczystych prawa własności nieruchomości przejętych na cele reformy rolnej (Dz.U., nr 39, poz. 233 ze zm.).
- Muszyński M., *Przejęcie majątków niemieckich przez Polskę po II wojnie światowej. Studium prawnomiedzynarodowe i porównawcze*, Bielsko-Biała 2003.
- Orzeczenie SN z dnia 22 grudnia 1948 r., C 344/48, „Państwo i Prawo” 1949, z. 4.
- Orzeczenie SN z dnia 25 kwietnia 1961 r., 4 CR 88/61, OSPiKA 1963, nr 1, poz. 2.
- Pessel R., *Rekompensowanie skutków naruszeń prawa własności wynikających z aktów nacjonalizacyjnych*, Warszawa 2003.
- Postanowienie SN z dnia 1 maja 1993 r., I CRN 41/93, OSNC 10/93/185.
- Postanowienie SN z dnia 9 maja 2003 r., V CK 13/03, OSP 2004, nr 4, poz. 53.
- Postanowienie SN z dnia 9 maja 2003 r., V CK 24/03, niepubl.
- Postanowienie z dnia 13 października 2003 r., I CK 162/05, niepubl.
- Uchwała NSA z dnia 5 czerwca 2006 r., I OPS 2/06, ONSAWSA 2006, nr 5, poz. 123.
- Uchwała NSA z dnia 10 stycznia 2011 r., I OPS 3/10, LEX nr 672624.
- Uchwała SN z dnia 13 października 1951 r., C 427/51, OSN 1953, nr 1, poz. 1.
- Uchwała SN z dnia 7 czerwca 1962 r., I CO 11/62, OSNC 1963, nr 6, poz. 112.
- Uchwała SN z dnia 27 września 1991 r., III CZP 90/91, OSNC 1992, nr 5, poz. 72.
- Uchwała SN z dnia 24 września 1992 r., III AZP 12/92, LEX nr 10910.
- Uchwała SN z dnia 17 lutego 2011 r., III CZP 121/10, niepubl.
- Uchwała SN z dnia 17 lutego 2011 r., III CZP 121/10, OSNC 2011, nr 10, poz. 109.

- Uchwała SN z dnia 18 maja 2011 r., III CZP 21/11, OSNC 2011/12/133.
Uchwała z dnia 6 grudnia 2005 r., III CZP 90/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 179.
Uchwała z dnia 20 grudnia 2005 r., III CK 350/05, niepubl.
Uchwała z dnia 7 czerwca 2006 r., III CSK 64/06, niepubl.
Uchwała z dnia 30 stycznia 2007 r., IV CSK 350/06, „Monitor Prawniczy” 2007, nr 6.
Ustawa z dnia 15 listopada 1956 r. o odpowiedzialności Państwa za szkody wyrządzone przez funkcjonariuszy państwowych (Dz.U. z 1956 r., nr 54, poz. 243).
Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotecę (Dz.U. z 1982 r., nr 19, poz. 147).
Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz.U. z 1997 r., nr 115, poz. 741).
Woś T., *Wywłaszczenie nieruchomości i ich zwrot*, Warszawa 2010.
Wyrok NSA z dnia 28 grudnia 1994 r., II SA 250/94, ONSA 1996, nr 1, poz. 22.
Wyrok NSA z dnia 22 sierpnia 2000 r., IV SA 2582/98, „Rejent” 2001, nr 12.
Wyrok NSA z dnia 19 września 2000 r., IV SA 451/00, niepubl.
Wyrok NSA z dnia 20 czerwca 2001 r., II SA/Gd 2869/00.
Wyrok NSA z dnia 29 października 2001 r., II SA/K 786/01, OSP 9/02/119.
Wyrok NSA z dnia 22 kwietnia 2008 r., I OSK 532/07, LEX nr 505292.
Wyrok SN z dnia 25 marca 1999 r., III RN 165/98, OSNAPUS 2000, nr 3, poz. 90.
Wyrok SN z dnia 13 stycznia 2000 r., II CKN 655/98, niepubl.
Wyrok SN z dnia 2 lutego 2001 r., I CKN 1049/00, LEX nr 52461.
Wyrok SN z dnia 29 maja 2001 r., I CKN 1151/00, LEX nr 52684.
Wyrok SN z dnia 4 października 2001 r., II CKN 609/00, niepubl.
Wyrok SN z dnia 13 lutego 2003 r., III CKN 1492/00, „Biuletyn Sądu Najwyższego” 2003, nr 7.
Wyrok SN z dnia 28 lipca 2004 r., III CK 296/03, niepubl.
Wyrok SN z dnia 3 grudnia 2004 r., IV CK 336/04, niepubl.
Wyrok SN z dnia 3 stycznia 2007 r., IV CSK 312/06, niepubl.
Wyrok SN z dnia 12 września 2007 r., I CSK 213/07, LEX nr 465049.
Wyrok SN z dnia 6 października 2010 r., II CSK 174/10, LEX nr 621141.
Wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12, niepubl.
Wyrok SN z dnia 22 listopada 2012 r., II CSK 128/12, OSNC 2013/6/79.
Wyrok TK z dnia 24 października 2001 r., SK 22/01, OTK 7/01/216.
Wyrok TK z dnia 14 lipca 2004 r., Sk 8/03, OTK-A 2004, nr 7, poz. 65.

SUMMARY

As a rule, in civil proceedings, courts are not capable of examining the correctness of administrative decisions. It is the administrative decision that resolves whether the designated real estate is subject to the provisions of the decree on the implementation of the agrarian reform dated 6 September 1944. The common court is bound by such a decision. The legislator, recognising the instances of defective implementation of the agrarian reform, attempted to validate the illegal takeovers of real estate. The assessment of their effectiveness is disputable. The article presents selected legal problems related to the expropriation of real estate under the decree of the Polish Committee of National Liberation of 6 September 1944. In particular, it indicates the consequences of legislative changes with regard to claiming damages, the period of limitation, as well as refers to judicial decisions in selected matters.

Keywords: agrarian reform; decree; expropriation; land property; limitation; administrative decision; nationalisation